

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

Bűvös kör

A szabálytalanul kiforduló Skoda láttán a Zaporozsec vezetője beletaposott a fékbe. Talpa szinte már az aszfaltba égett, a karambolt azonban nem tudta elkerülni. Meg nem sérült senki, a személygépkocsi eleje viszont úgy nézett ki, mint egy hanyagul összegyűrt papírlap.

A biztosító tizenötezer forintba taksálta a kárt.

A balszerencsés kocsitulajdonos az s.-i AFIT-hoz állított be, hogy megrendelje a javítást. Ott ugyan megpróbálták a fővárosi típusszervizhez irányítani, ám az előleg-borralaló és egy liter kisüsti meglágyította a kevély műszakiak szívét. Érdeklődjön egy hónap múlva — mondták.

— Elment az eszed? Abban a szervizben még jövőre sem lesz kész a kocsid, nem hogy harminc nap múlva — fogadták ismerősei a gépkocsi-tulajdonost, s nekik lett igazuk. Az AFIT vezetője hat hét elteltével közölte, hogy alkatrészhiány miatt a Zaporozsechez még hozzá sem nyúltak. A telefonban elő is sorolta a listát: homloklemez, díszrács, villogó lámpabúra, szélvédő üveg s még néhány apróság — mindezeket a központi raktárban sem találta. A károsult — befolyásos ismerősei révén, újabb liter pálinkáért — mégis megszerezte a hiánycikkek listáján szereplő alkatrészeket.

Az AFIT anyagbeszerzőjének a meglepetéstől tévta maradt a szája.

— Kevés a szerelőnk — hangzott a kifogás az újabb késedelemért.

— Azt már nem tudok keríteni! — évdődött a gépkocsi tulajdonosa, füle pirosra gyulladt a méregtől, s próbált fenyegetőzni népi ellenőrökkel, felettes hatósággal, bírósággal.

A szerviz dolgozói megmosolyogták.

Negyedév múlva lett kész a Zaporozsec. Gazdája legnagyobb megrökönyödésére a biztosítónak kiállított számla mellett az orra alá dugtak még egyet. Kétezer forintból: palackzöldre átfestették a járművét, amit ugyan nem rendelt meg senki a szerviztől, de amíg ki nem fizetik, a kocsi marad. Kiegyenlítette az összeget.

— Hány hónap a garancia a javításokra? — fordult kérdőn a művezetőhöz, aki már kezébe nyomta a slusszkulcsot, de még mellette lábatlankodott.

— Garanciát? Hol él maga, jóember? — mordult az rá pökhendin.

— Tessék! Itt az év elején megjelent rendelet... — vette elő a nyomtatott írást a kárvallott kuncsaft. A művezető belepillantott, arcára kirajzolódott egy új, megdöbbentő felismerés kemény fintorba csúcsosodó jegyei... A Zaporozsecet kiadták. Diszléc, irányjelző burkolat híján, s azóta az újdonsült festés alól terjednek a rozsdafoltok. A tulajdonos pedig, hogy idegeit és idejét kímélje, beletörődött a megváltoztathatatlanba.

A negyedik ötéves terv kezdetén Nógrád megyében a lakossági szolgáltatások össze-

ge az országos vidéki átlagnak mindössze hatvan százaléka volt. Ma sem sokkal rózsásabb a helyzet. Annak ellenére, hogy az utóbbi években a kiemelt szolgáltatások — textiltisztítás, gépjárműjavítás, híradástechnikai berendezések, háztartási gépek javítása — teljesítménye száznegyven százalékkal emelkedett, a felvevőhelyek kétszázalékkal gyarapodtak. Jellemző, hogy az elmúlt tervciklusban a rendelkezésre álló szolgáltatásfejlesztési alaphoz csupán kétharmadát vették igénybe a szövetkezetek, vállalatok. Hézagpótló beruházások maradtak el; a néhány kedvező jel a magánkisipar szélesedésének köszönhető.

A szolgáltatási biztonság terén továbbra is siralmas a kép.

— Aki a szakmában boldogulni akar, nem ér rá politikával foglalkozni. Hogy mit értek én szolgáltatás alatt? Kérdezd meg az államiaktól, ők is azt csinálják. Csak éppen a leendő lakóval nem találkoznak naponta, ahogy én. Mert az nekem ott áll a fejem fölött, és még abba is beleüti az orrát, hogy a téglát miként rakjam a habarcsba. Nem ismerek olyan szigorú műszaki ellenőrt, mint az építető — magyarázza a kőművesmester.

Másfél esztendeje váltotta ki az ipart. Előtte dolgozott építési hatóságnál, tanácsi vállalatnál. Szabad szombat, vasárnap fogta a serpenyőt, a kalapácsot, a függőt, s beállt egy-egy működési engedélyes kőműveshez napi négyszázért.

— Meguntam, hogy mások keressenek az én bőrömön; meg az asszony is biztalt. Két évig adókedvezmény jár, ha meg rosszul menne az üzlet, még mindig adott a visszavonulási lehetőség. A szakmát nem vehetik el az embertől. Így van-e? — néz rám...

— Mennyire jön ki?

— Sokra. A kezdőnél az a fontos, hogy kiváló minőséget nyújtson, megbízható legyen. Engem az előleg nem érdekelt. A környéken mindenkint ismerek, már most elegendő munkám van egész évre...

Kibőki sikereinek másik okát is: a környező falvakban nincs konkurencia. Egy öreg mester tett-vett a közelben, orrolt is rá egy darabig, sehonnai jött-mentnek nevezte, aztán halkán más vizekre evezett. Kontárral viszont Dunát rekeszhetnének.

— A java azért nem kontár, mert nem ért hozzá! — horkan fel a szóra B. Lajos. — Szakemberek ők, de olcsóbban dolgoznak és semmiféle adót, költségfejlesztési hozzájárulást nem fizetnek.

— Maga is ezt csinálta...

— No, nem haragszom rájuk. Néha segítségnék egyiküket-másikat magam mellé veszem. Bőven van munka, télen már nyugodtan pihenhetek. Hol volt nekem eddig három és fél hónap szabadságom?!

... A múltkor egy agronómus állított be hozzá. A tévesz építőbrigádjával szerette volna családi házat megtoldani. Mesélte, hogy még „házon belül” is százötvenezerrel hozták ki a költségvetésben. Sebesen le-

mondta hát a megrendelést, és B. Lajossal egyezkedett, akinek híre húsz kilométerrel arrébb is eljutott már.

— Nem vállaltam. Messze van. A helybelieket szolgálom ki, ez tetszik a tanácsnak is...

Nyáron már fél hatkor az állványon találni, két-három siknyik elpilled mellette, dinsteli őket a nap tizenkét órán át, míg besötétedik. Dicsérik is, milyen dolgos.

— Ha a szövetkezet a lakossági szolgáltatások fejlesztésére építőbrigádot alakít...?

— Volt már egy. Felhúzták az istállókat és munka nélkül maradtak. Sem az árban, sem a minőségben nem versenyképesek — hangzik a felelet, egyenesen, mint az útszéli pilonok.

„A lakossági szolgáltatások minőségi színvonalának és átfutási idejének rendszeres mérése még csak néhány helyen történik meg” — állapította meg a megyei népi ellenőrzési bizottság tavalyi vizsgálata, amely a szolgáltatások helyzetét volt hivatott feltérképezni.

— Az s.-i ingatlankezelő vállalatnál évente körülbelül ötezer munkát végeznek. Az árral, minőséggel, határidővel szemben gyakori a reklamáció, megközelíti a tíz százalékot. S ebben még nincsenek benne a telefonon érkező bejelentések — említi a vizsgálat vezetője.

Negatív példa máshol is akad. Az m.-i ÁFÉSZ elnöke megyei tanácskozáson tette szóvá, hogy legjelentősebb élelmiszerboltjukban hónapokon keresztül mérsékelni kellett a hús és tejtermékek választékát. Az ok: az újonnan érkezett nagy teljesítményű hűtőberendezést az üzembe helyezésre kijelölt vegyipari javító vállalat nem helyezte üzembe.

S íme a bűvös kör: az ÁFÉSZ működési területén a kistermelők hiába szerettek volna munkájukat könnyítő eszközökhöz jutni, még gereblyét sem kaptak, nemhogy rotációs kapát.

— Gyakran anyagellátási nehézségek akadályozzák a szolgáltatások javulását. Nincs kialakítva a beszerzés szervezete, az ipari szövetkezetek a forgóalapok elégtelen volta miatt nem tarthatnak nagyobb készleteket még a kurrens cikkekből sem — magyarázza a vizsgálat vezetője.

A népi ellenőrök derekas munkát végeztek, javaslatok sorával próbálták megmozgatni a szolgáltatás állóvizét. Tüzeltek a vállalkozókedv hiányára, a fejlesztések tervszerűtlenségére, de elsősorban a szemlélet fogyatékoságaira.

A feslett szélű műbörkanapén négyen ülnek. Türelmesen böngészik a tegnapi újság lapjait, félig szívott cigarettákkal teli a hamutartó. A szomszédban egyre fogyanak a vendégek, ők pedig csak az üresen álló forgósékre vetnek tétova pillantásokat. A „mester” félórája ruccant át a szemközi élelmiszerboltba, harapni valamit.

Jön is már, arcán az elmaradhatatlan mosollyal. Egyenesen öltözőjébe siet.

— Nem zavarja, hogy vendégek várják?

— Enni csak kell? — mondja, s vastag szeletet kanyarít le a rúd téliszalámiból. — Ötre ígérkezett az egyik törzsvendégem. Addig még van néhány percem.

— S akik ott ülnek?

— Nem hiszem, hogy rájuk sor kerül ma. Majd arrébb ülnek valamelyik kollégához!

— Ezt nevezik önkényes szolgáltatásnak?

— Nem tudom, minek hívják. Nekem állandó, kialakult vendégköröm van. Hat-hét fej elég egy napra. Csupa nagy munka.

— S csupa nagy borraivaló?

— Az — mondja nevetve, s az ajtó belső lapján kifüggesztett táblázatra mutat. A papírlapon a fodrászok nevei, a megadott terv és az időarányos teljesítés.

— Láthatja, hogy nekem kell a legtöbb bevételt hoznom. Sima hajvágással nehezen jön össze. Tehetek én arról, hogy a „krém” nálam jelentkezik? A kollégák belátják, s örülnek is, hogy a gyors melókat kapják — magyarázza a minőségi fodrász. Kinn járt legutóbb a fodrász Európa-bajnokságon. Saját pénzén utazott, de a tapasztalatokat közreadja. Hogy nem mindent? De hiszen az üzlet — az üzlet. S a fodrászok a havi bevétel bizonyos százalékát kapják. Kenyérre megy a játék. S amellet bosszankodnak, mert a hajvágás áremelkedése miatt aránytalanul csökkentették a jutalékot.

— Jó estét! — kukkant be a törzsvendég.

— Űlj a székre, máris megyek! — fogadja a fodrász.

Egy darabig nézem a földre hulló barna tincseket, a szempontól dúsan habzó fejet, hallgatom a szárító monoton zúgását, ahogy keveredik a fodrász legújabb vicceinek hangfoszlányaival. Előkerül néhány fénykép, vita kezdődik a labdarúgásról. A várakozók valóban arrébb ültek.

*

Hogy K. Józsefet megátkozták vagy szerencsétlen csillagzat alatt született-e? Mert ami tavaly történt vele, azt már megrendezni sem lehetett volna különül. A pech-sorozat egy másfél éves, alig használt télikabáttal kezdődött, melyre ismeretlen eredetű, ötforintos nagyságú folt került. Szaladt vele a tisztítóba, ahol a regula szerint felvették a rendelést, és sürgős munkát ígértek, tekintettel a meteorológusok által előrejelzett hideghullámokra. Annak rendje-módja szerint át is vette kabátját, s csak otthon vizsgálta meg tüzetesebben. Az anyagot a gallértól a hátaig, a zsebtől a szélekig finom ráncok hálózta be, mint hajszálerek a testet. Sietett vissza a szalonba kártérítési igényét bejelenteni, követelte a három és fél ezer forint ellenértékét. Onnét a bürokrácia közbeeső állomásain át útja a központba vezetett. Hónapokig tartó huzavona után megkapta a kért összeg felét.

Néhány hét múlva a Munkács típusú televíziójának képernyőjére borult sötétség.

— Képcsőhiba — állapította meg egykedvűen a szerelő a baj forrását. — Bevisszük a műhelybe, majd érdeklődjön!

Várt egy darabig, aztán naponta telefonált, be-benézett a tv-javítók boszorkányműhelyébe. Csak vérmérséklete változott, a válasz ugyanaz maradt: — Nincs képcső!

Türelme fogytával keményebb hangot ütött meg, azaz olajat öntött a tűzre.

— Próbáljon meg a Szovjetunióból hozatni, bizonyára utaznak oda ismerősei — hangzott a cinikus jó tanács. K. József dühében és tehetetlenségében szeretete volna véresre karmolni arcát, toporgott a szétrancsírozott készülék előtt. Szavai megjűhászodtak, pénztárcája kinyílott, s hamarosan előkerült az alkatrészs is.

Tekintete nem sokkal később megakadt az újság hirdetésén. Automata mosógépet kínáltak jutányosan. Felesége régi vágóját teljesítette a vásárlással. Az áruház hazaszállította a gépet, de felszerelésére már nem vállalkozott. Annyit azonban megjegyeztek: ha a masina nem működik, hetvenkét órán belül hibátlanra cserélik. Átnyalázták a tizenöt oldalas prospektust, de továbbra is ördögös feladat maradt a készülék üzembeállítása. Felhívták a szervizt: ők csak a javításra rendezkedtek be. Végül az ezermester szomszéd segítségével sem oldódott meg a gordiuszi csomó. Hiába nyomogatták a gombokat, színes kapcsolókat, hiába tekergették a programozó hengerét, az automata mosógép egy zoknit sem szabadított meg a kosztól. K. József azonban a szolgáltatókkal vívott harcban nemcsak idejét pazarolta, néhány praktika is szert tett:

— Tegnap vettem egy mosógépet, elfelejtették lebélyegezni a jótállási jegyet — állított be az áruház műszaki osztályára. A pecsét gyorsan a papírosra került. Délután aztán cserére jelentette be. Az osztályvezető olyan képet vágott, mint aki csevicét ivott.

— Hogy sikerült ilyen hamar felszerelni? — kíváncsiskodott.

A felelet titokzatos mosoly maradt.

*

A p-i építő-, szerelő- és szolgáltatóipari szövetkezet két esztendeje az egész járás gazdája. Az összehívások jótékony hatását bizonygatja az elnökhelyettes:

— Kedvezőbbé váltak a feltételek a lakossági szolgáltatások kielégítéséhez. Eddig például a családiház-építés elhanyagolt

terület volt, az idén már félszáz lakás kivitelezésére ajánlkoztunk. A fodrász-, cipész-, órásrészelemek az s-i szövetkezet fennhatósága alá kerültek.

— Egy púppal kevesebb?

— Sajnáljuk. Megizzadtunk azért, hogy elfogadható körülményeket teremtsünk a vendégeknek, s nem kevés pénzünkbe került — mondja.

A szakosodás visszavonhatatlanul betört a szolgáltatásba is. Az s-i szövetkezetet kizárólag fogyasztói szolgáltatások végzésére jelölték ki. A p-i és még másik kettő 1980-ig a lakáskarbantartások, -felújítások megyei végrehajtásáért a felelős. E szempont dönt a mérlegelésnél, mire is fordítsák csekély pénzüket. Mert az igazsághoz hozzátartozik — s ezt kár lenne tagadni —, hogy a szolgáltatást végző állami, szövetkezeti egységek nem tartoznak a tőkeerősek közé. Ötször is meg kell fontolnunk egy-egy korszerű berendezés megvásárlását, ha egyáltalán terveikbe építik. Sokkal előnyösebbnek tartják termelő jellegű részlegeik finanszírozását, s ezt a szolgáltatás színvonalára sınıly meg. A nyílászárók, az egyedi lakatostermékek, középületek kivitelezése hoz valamit a konyhára, míg a hagyományos szolgáltatási ágak jó, ha nem veszteségesek.

Ismerik e problémát a szolgáltatás irányítói is. Egyre tetemesebb a támogatás összege, hogy új autójavítók, szervizek, kozmetikai, ruhatisztító szalonok létesüljenek.

*

Kihalt a porta, csak a kutya acsarkodik a látogatóval. Hátul, az udvar mélyén a cügos száraz alatt diákos rendetlenség. Az épület istálló volt, egykor barmok bögték a vályogfalak között. Az asztalosmester kevés munkával alakította át műhelynek. A gyalupad alatt gondörödnek a faforgácsok, lécs és deszkadarabok hevernek szanaszét. A gazda az ugatásra kilép a nyári konyhából, és bevezet. Az asztalon a szerény reggeli romjai, bepiszkolódott rajzlap, rajta zsiros ujjlenyomatok és a nehezen kivehető zárlat.

— Könyvespolcot rendeltek — mutat rá az utóbbira. — Nem akármilyet, eszi az anyagot, tele csappal, lapolással . .

— Nem szereti?

— Secko jedno, csak borsos lesz ám a megrendelőnek, sok a bibelődés vele — válaszol, s elővesz egy másik irkalapot, azon a hevenyészett költségvetés. Precíz ember lehet, még a szegeket is feltüntette. Megnézzük a műhelyt közelről. A falba vert kampókon különböző méretű, simára fogdosott nyelvű kéziszerszámok lógnak, gyaluk, vésők, fűrészek. A sarokban a gatter árválkodik, acéllapján finom rétegben a fűrészpor, mint kékszilván a hamv.

— Már tűzifát sem darabolok vele. Olajjal fűtenek erre felé is, meg gázzal — darvadozik az asztalos, s megcirógatja a szerkezetet, amely tegnap még otromba rönköket szeletelgethetett a mellette árulkodó fafoszlányok tanúsága szerint.

A mester ötvenen felül. Nyiszlett váll, lapos mellkas, szokatlanul széles tenyér, s melabús, a jövőért aggódó tekintet.

— Egyre kevesebb a jó munka. A Tűzép kiszolgálja az építetöket ajtóval, ablakkal. A falusiak még a garázkaput is maguknak barkácsolják. A zöld olaj eltakarja a hibákat. A sámlí, hokedli kinek kell már

a kombinált szekrény mellé? — morfondírozik magában az öreg. — Egy-két polc, kisebb pászítások. Konyhabútort utoljára három esztendeje rendeltek. Az adót meg csak kell fizetni.

Gondolkodott már azon is, hogy abba hagyja az egészszet, de mire menne ősz fejjel az építőknél vagy a gyárban. Sajnálja a szabadságot is, mert maga ura, akkor kel, amikor akar, úgysem bírná megszokni már a kötelékeket. Asztalost nevelt a fiából is. Maradt volna mellette, de ő küldte biztos munkahelyre. Hét végén besegít a gyerek, amikor úgy adódik, ácshoz szegődnek, az még jó jövedelmet hoz, különösen, hogy fűrészgéppel rendelkezik.

— Nézze meg az újtelepi házakat. Majd mindegyikhez én vágtam a szarukat. Ha

egyetlen görbét talál benne, suszternek hívjanak — jegyzi meg tréfálkozva. Azt mondja: ha már a munka kevés, legalább a jókedvnek legyen bőviben.

Szivarra gyűjt, méricskéli, kupacokba rakja a deszkacsonkokat. Siet a könyvespolccal: egy hétre vállalta.

*

A szolgáltatásokra lépten-nyomon rászorulnak, úgy igényeljük, mint a mindennapi kenyeret. Idegesít a tömitési hiba miatt csöpögő csap, a félnapokat késő karóra, a gyújtás rossz beállításától köhögő személygépkocsi, az elnémult magnó, a futballmeccs legizgalmasabb perceinél elhólyosuló tévékészülék. S a háztartás ro-

hamos léptű gépesítésével a szolgáltatásban is új igények jelentkeznek.

— Higgye el, nem könnyű nekünk sem. Kevés a jó szakember, ki vagyunk téve az alkatrészellátás ingadozásának. A vendég türelmetlen, azt szeretné, ha már tegnap kijavítottuk volna a ma hozott készüléket. Mi is ugyanazzal a problémával találkozunk az üzletben, amikor belecsempészik a szalámivéget a tíz dekába, a romlott gyümölcsöt a zacskó aljára a piacon, amikor a pincérek csevegnek, s fél órát kell várni a levesre, amikor este tízkor hiába ácsorgunk a taxiállomáson. Nem várjuk a dicsériadát, de mi is emberek vagyunk! — prédikál az ÁFÉSZ ifjú műszaki vezetője.

Szabó Gyula

Madách-émlékermesek „megvallatása”

A Nógrád megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága 1978-ban az alábbiaknak ítélte oda a Nógrád megyei Madách-díjat, mely kitüntetés a Madách-hagyomány megőrzésére, népszerűsítésére való törekvés jegyében, valamint Nógrád megye művelődésében, szellemi közéletében megnyilvánuló kiemelkedő színvonalú tevékenység elismerésére szolgál: Somogyi József Kossuth-díjas szobrászművésznek, a megye képzőművészeti életének fellendítésében, a salgótarjáni tavaszi tárlat, a szabadtéri szoborkiállítás megrendezésében végzett munkájáért, a megyei kiállításokon való rendszeres magas színvonalú kiállítói szerepléséért. Guthy Éva zenetanárnak, a megye zenei életében, elsősorban a kórusmozgalom hagyományainak ápolásában és továbbfejlesztésében végzett kimagasló zenepedagógiai és közművelődési munkájáért, a KÖTA megyei szervezetében végzett irányító tevékenységéért. A Salgótarjáni Bányász Férfikarnak a munkásénekkari hagyományok ápolása, megőrzése és népszerűsítése terén nyújtott kiemelkedő művészeti munkásságáért.

Madách Imre születésének 155. évfordulója alkalmából — a korábbi években kialakult hagyományokhoz híven — Madách Imre-díszünnepséget rendeztek január 20-án Salgótarjában, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Nógrád megyei székházában. Ez alkalommal került sor a Nógrád megyei Madách-díjak átadására is.

SOMOGYI JÓZSEF

— Salgótarjáni felszabadulási emlékműve a város egyik jelképe. Mennyi időre nyúlnak vissza kapcsolatai Nógráddal?

— Nagyon régi időre. Kezdetben inkább csak személyes kapcsolataim voltak, később megszerettem a tájat, és megbízást is kaptam.

— Szívesen gondol-e erre a megbízásra?

— Örülök, hogy itt áll a szobrom Salgótarján főterén. Szeretem ezt a felszabadulási emlékművet. Egy-két szót éppen ezért hadd szóljak még másról vele kapcsolatban. Idegenkedem attól az arisztokratikus felfogástól, amely szerint van a művész és van a társadalom. Az igazi művész nem engedheti meg magának lényének merev elválasztását a társadalomtól. Igaz, a szobor, a mű belső erőből jön létre, belső örömből, belső boldogságkeresésből, még akkor is, ha megbízásra születik — de

rögtön ott van mellette a megmutatás vágya. Tehát nem igaz, miszerint közömbösen hat rám, hogy egy szobrot hogyan fogadnak. Azt tudom, hogy egy szobor nem tudhat az ország egyik sarkától a másikig mindenkinek tetszeni. De hogy megtalálja a maga befogadó rétegét, arra szükség van. Salgótarján egyik előnye például az, hogy nem köti magát stiláris dogmákhoz. Itt most, szerintem, egy sor olyan szobor áll, amelyek a legkülönbélebb kifejezési vágyból, formai készségekből, művészi szándékból születtek. Mintegy apellálva arra az oszthatatlan társadalmi bázisra, amelyben mindenki megtalálja a maga számára leg-többet mondó művét, s annak örül. De ugyanakkor csiszolódik egyiken is, másikon is, elfogadja a legkülönbélebb belső rendből fakadó műveket. Mert én azt hiszem, hogy az élet egyik nagy boldogsága — s ez a művészre még fokozottabban vonatkozik —, ha valaki felismeri a saját belső rendjét, a saját maga törvényeit. Én olyan szobrot szeretek csinálni, amilyent csinálók, mert nekem ezek a törvényeim. De felismerem a mások törvényeit is, és tisztelni tudom a mások törvényét is.

— Manapság sok szó esik az építészet és a képzőművészet, a szobrászat, az iparművészet kapcsolatáról. Mi a véleménye erről a kapcsolatáról?

— Ekörül még mindig nincs rendben minden. Amikor nagy építészeti körök ki tudtak alakulni, akár évszázadokkal, akár félszáz évvel ezelőtt — gondolok itt a Bauhausra —, akkor a szellemi, de a szűkebben vett művészeti élet is sokkal szorosabb egységben dolgozott egymással, mint ma. Természetesen, nem hiszem azt, hogy például a Bauhaust meg kell ismételni. De tanulni lehet tőle. Adott egy hallatlanul kifejlett gyáripari, technológiai lehetőség az építészetben, a többi csak szellemi összefogás kérdése. Itt még sok mindent kell tennünk. Majdnem azt mondhatnánk, hogy manapság egy ún. funkcionista építészet él. Egy kicsit puritán építészet, amelyről sokan azt mondják, hogy lerúgja magáról a képzőművészetet. Nem biztos, hogy lerúgná magáról, ha ez egy szerves szellemi életben jöhetne létre, s az együttműködés sokkal szorosabb lenne építészet és képzőművészet között, tehát nem applikációról lenne szó.

— Min dolgozik jelenleg, mik a további tervei?

— Beteg voltam, tehát most kicsit visszafogott vagyok a munkabírásban. Van két nagy adósságom, szeretném törleszteni.

Van egy Bartók-szobrom, amit be szeretnék fejezni. S van egy másik szobrom, amely a Minisztertanács üdülőjébe készül, Balatonöszdöre — nagy kettős figura. Ezeket akarom csinálni. Jó órában legyen mondva, most már ott tartok, hogy fél életnagyságú figurákat csinálók. Sőt, most elkezdtem egy életnagyságú ülő figurát, amit a saját magam örömeire, boldogságára teremtek; ezt a salgótarjáni tavaszi tárlatra, vagy a szabadtéri szoborkiállításra szeretném beküldeni. A betegségem még fokozottabban eltolt egy olyan műfaj felé is, amiből korábban részben kimaradtam, de azóta nagyon sok örömem telik benne: plaketteket, érmekeket csinálók. Ezek tematikailag a legszabadabb és legváltozatosabb dolgok. Salgótarjánban is csináltam már plakettet. Ezek spontán örömből születnek, a szerelem, a halál kérdéseivel foglalkoznak. Az embernek hozzá kell szoknia, hogy a drámmal is szembe kell merni nézni. Én most érzem, milyen sok függ attól, hogy komoly helyzetben az ember hogyan tud szembenézni magával, az étellel vagy a volt étellel. Mennyi erő kell ahhoz, hogy ne vinnyogjon, hanem emberi tartással és méltósággal gondolja át azokat az álláspontokat, amikor a földgolyó egy diónyira összezsugorodik, és tulajdonképpen lehámlik róla minden felesleges, minden sallang; de erre a dióra ráfér az a lényeg, amit az életben tettél. A másik nagy kérdése a létnek vagy a nemlétnek az, tényleg tett-e az ember annyit, hogy ez a dió tele van. Ha ez a dió tele van, és nincs lelkiismeretfurdalásod, akkor a dráma órái megkönnyülnek. Nekem ezek az idők nagyon nehezek voltak, mert váratlanul ért a betegségem és a jelképes házam — művészetemet nevezem háznak — még nem készült el, a tetjét még rendesebben meg kell csinálni. Szóval, még a tető nincs rendesen feltéve. Emiatt volt bennem nosztalgikus szomorúság, hogy jaj, hát ezt a tetőt nem tettem fel. Sok minden mással foglalkoztam, ami elől nem tudtam kitérni, s ez rengeteg időmet elvette. Most nagyon sok mindentől megváltam. Az eljövendő időben a főiskolának és a műteremnek akarok élni, nagyon minimális társadalmi kötelezettségeket megtartva. De azt hiszem, hogy ennyel önzéssel most tartozom magamnak. És ha nem nagyképi kijelentés, akkor azt hiszem, hogy a műteremben történő dolgoknak azért mégis van társadalmi kisugárzása, s így mégis csak a társadalmat szolgálom, amikor szobrot csinálók. Jól vagy rosszul, képességem és tudásom szerint.

— Borsodból került Nógrádba. Hogyan?

— Görömbötpalócán születtem, Miskolcon diplomáztam 1961-ben a zeneművészeti szakiskola tanárképző tagozatán, szolfejs és zongora szakon — akkor még a szakiskolának volt külön tanárképző tagozata is. Salgótarjánba 1961-ben kerültem.

— Hová?

— A Rákóczi úti Általános Iskolába. Én ugyan a zeneiskolai módszertant ismertem, ez azonban nem okozott nehézséget. A nehézség inkább abban volt, hogy nagy csoportokkal kellett foglalkoznom. Azóta itt tanítok.

— Salgótarján zenekedvelő közönsége évek óta gyakran hallhatja énekelni Guthy Évát a legkülönfélébb rendezvényeken. Mit mondana el énekléssel való kapcsolatáról?

— Az énekléssel való kapcsolatomban nagyon régi. A gyerekek között figyeltem fel arra, hogy szeretek énekelni. Visszajártam Miskolcra magánénekórákra. Annyira komolyan vettem ezt, hogy 1975-ben Budapesten magánénektanári diplomát is szereztem, a Zeneművészeti Főiskolán.

— Gyakorló pedagógusként hogyan látja a zeneoktatás helyzetét Nógrádban?

— Valóban csak személyes véleményemet mondhatom. Szerintem, jelenleg sem a salgótarjáni, sem a nagybányai és balasgyarmati zeneiskola nincs olyan helyzetben, hogy környezetesztétikailag is a maximumot adhatná. Jóllehet, az iskolák jellegéből következő az, hogy külső megjelenésükben is magas színvonalú esztétikai értéket nyújtsanak, hiszen ez inspirálóan hathat a zenetanulásra is. Amennyire én kollégaként a zeneiskolákban tanítókat ismerem, tartalmilag a maximumot kívánják nyújtani tanítványaiknak.

— Tevékenyen részt vett a kórusmozgásban is.

— Igen. Saját kórusom van, a salgótarjáni József Attila megyei Művelődési Központ kamarakórusa. 1969 őszétől kezdtünk el énekelni, 1970-ben volt az első országos szereplésünk.

— A KÓTA Nógrád megyei titkáráként szólna röviden a szervezet tevékenységéről?

— A múlt évben meghatározott feladataink legnagyobb részét eredményesen végeztük el, a megye zenei életének fejlesztése érdekében. 1977 első felében a KÓTA megyei szervezetének munkáját a megyei közművelődési tanács is vizsgálta, a KÓTA elnökének előterjesztésében. Öröndes tényként említhetem, hogy kórusaink a megyében számbelileg gyarapodtak. De sok tennivalónk van még az ifjúsági énekkarok terén. Az optimális az lenne, ha minden középfokú intézményben működne énekkar. Sajnos, ennek sem személyi, sem működési feltételei nem adóttak. Tavaly felnőttek számunkra nem változott. A szereplési lehetőségek bővültek a budapesti múzeumi hangversenyek programjával, s minősített egyes karaink valamennyien részt vettek az ilyen alkalmakon, szélesítve a zenekedvelő múzeumi látogatók táborát. Az 1977-re tervezett megyei kórustalálkozó viszont szervezési okok miatt elmaradt.

— Nógrád megye gazdag a zenei folklór-hagyományokban is.

— Valóban, bőséges tennivalónk volt az elmúlt időszakban a hagyományok ápolásában. Négy, immár hagyományos ren-

dezvény színesítette a nyár programját: Rárópusztán a Rárósi Kulturális Nap, Hóllőkön a Palóc Szóttés, Bánkon a Nemzeti-ségi Nap és Magyaránadorban a Palóc Nap és a minősítés. A megyében jelenleg legtöbbet a szécsényi járás tesz a népi hagyományok őrzésében. Tavaly áprilisban és májusban a pávakörök részére minősítés volt, amely az idén megrendezendő országos minősítés előzményének számít.

— Idei feladatok?

— Terveink kapcsolódnak az országos rendezvényekhez. Mindenekelőtt két jelentős programot emelnék ki. Az egyik a Röpülj páva-körök országos minősítése. A másik a Vándor Sándor-énekkari szemle és fesztivál bemutatóinak előkészítése, az érdekelt kórusok megfelelő szakmai színvonalának biztosítása. E két — nagy tömegeket mozgató — rendezvényhez szükség van megyénk valamennyi jól képzett, a műfajban otthonosan mozgó szakemberének segítő munkájára. Feladataink észleltetésére nem térek ki. Még annyit említenék, hogy fokozott gonddal szeretnénk megoldani a megyei kórusvezetők karnagy-továbbképzését, illetve képzését. A Népművelési Intézet „A” kategóriás tanfolyamára szorgalmazzuk a jelentkezést. A megyei művelődési központtal és a továbbképzési kabinettel közösen tervezzük a nyári továbbképzést, amelyhez a tematikát a Népművelési Intézettől várjuk. Bizunk abban, hogy némileg sikerül majd egységesíteni karnagyaink különböző tudásszintjét.

SALGÓTARJÁNI Bányász Férfikar

— A Salgótarjáni Bányász Férfikar kitüntetését Virág László karnagy vette át. Mióta karnagya a bányász férfikarnak?

— 1974. január 1-től vettem át a kar vezetését, kissé kritikus időben. Ugyanis a korábbi karnagy lemondott, nyugdíjba ment, s a bányász férfikar fennállása 50. évfordulójának méltó megünneplésére készült. Salgótarjánban 1974 májusában volt egy országos munkáskórus fesztivál, amellyel a KÓTA központi vezetősége a bányász férfikar félévszázados jubileumát kívánta ünnepelni. Ez egyúttal minősítés is volt. A kórus Aranykoszorú diplomás lett ez alkalommal. 1976-ban szintén megkaptuk az Aranykoszorú diplomát. 1974-ben egyébként a gondok és az örömek is egyaránt ránszakadtak: a minősítés idejében derült ki, hogy a kórust egy walesi utazásra is jelölték, az ottani bányászfesztiválon való részvételre. Ez a szereplés igen serkentően hatott a kórusra. Gondok, természetesen, vannak — elsősorban létszámbe-ly problémák. Ettől függetlenül úgy érzem, hogy a kórus minőségileg egyre szilárdabb, nemcsak a régi munkásmozgalmi hagyományokat viszi tovább — ez egyik elsőrendű feladat! —, hanem madrigálokkal, népdalokkal, egyéb kórusművekkel bővíti repertoárját, tágítja látókörét, szélesíti stílusismeretét.

— Említette az utánpótlási gondokat. Általában mi az oka ezen gondoknak?

— Énekkari utánpótlási gondokról van szó. Itt most válasszuk ketté a férfi- és a női szólamokat. A női szólamokkal általában nincs gond. A férfiakkal van. Ennek egyik alapvető hátterét abban látom, hogy az általános és a középiskolai énekkarokban, ahol a gyerekek az énekkari munkát megszerethetnék, elsősorban lányokat ta-

lálunk. Fiúkat a mutálás miatt hatodik-hetedik osztályos korban már nem vesznek be, sőt gyakran már korábban sem. Tehát a fiúknak az általános és a középiskolai énektanárok sokkal kevesebb teret adnak ahhoz, hogy a kórusmuzsikát megszerethessék. Sok szempontból meg is értem ezeket a tanárokat, mert a fiúkkal való egyes kar sokkal nehezebb munka. A szak-középiskolában és az ipari tanuló intézetekben még kevesebb a lehetőség, mert ezekben énektanítás és énektanár sincs. Ezért van nagy jelentősége annak, hogy a salgótarjáni ipari szakmunkásképző intézetben a múlt évben megindult az énekkari munka. Elképzelhető, hogy ezekből a fiatal énekesekből ifjúmunkás korukban munkásénekkari tagok lesznek.

— Térjünk vissza a több mint félszáz esztendő bányász férfikarra, amelynek működése politikai szempontból is jelentős volt. Hogyan dolgoznak jelenleg?

— Valóban, a bányász férfikar, bár a múltban különböző néven működött, de mindig munkáskórus volt, s működése politikai szempontból is jelentős volt. Az énekkari tagok a haladás érdekében jöttek össze, ez műsorpolitikájukon is látszott. Gyűléseken, tömegmozdulásokon léptek fel, ahol gyakorta csendőrök oszlatták fel a tömeget, sőt egy ízben magát az énekkart is teljes egészében lecsukták. Most a bányász férfikórus kétszeres kiváló együttes, a Szocialista kultúraért jelvényvel kitüntetett kórus, és most — örömmünkre — megkaptuk a Nógrád megyei Madách-díjat. A kórus jelenleg heti két próbát tart. Fellépéseink a legváltozatosabbak. Elsősorban, természetesen, a különböző társadalmi, politikai jellegű mozgalmasokon, ünnepeken, nagygyűléseken stb. lépünk fel. De az elmúlt évben koncertszerűen is felléptünk a bányász fúvószenekarral közösen. Sőt, filharmóniai hangversenyen is szerepeltünk már egy nehéz Brahms-mű előadásával.

— Hallhatnánk röviden valamit részletesebben is a bányász férfikar műsorpolitikájáról?

— Műsorpolitikánkat egyrészt befolyásolja maga az a tény, hogy munkáskórus vagyunk, tehát Nógrád megye munkás-énekari hagyományait kívánjuk ápolni és ébren tartani. Ebben szerepelnek nógrádi népdalok, munkásdalok, országosan ismert munkásdal-feldolgozások, és így tovább. De zenei szempontból igen nehéz kórusművek előadására is vállalkoznunk kell. Hogy csak egy példát mondjak, a Vándor Sándor-seregszemlére most éppen egy nagyon nehéz Vándor Sándor-művet tanulunk, Ady Endre-versre írt művet: Esze Tamás komája. Jelenleg a kórus nagy célja a Vándor Sándor-seregszemlére és fesztiválra való jó felkészülés. Ezenkívül állandóan készenlétben tartunk 15—20 perces blokkokat, hogy ha bármikor szükség van a közreműködésre, ne jöjjön zavarba a kórus. Egyébként, a salgótarjáni Bányász Művelődési Házban működik, taglétszámunk 30 körül mozog.

Tóth Elemér

Némi elmefuttatás az öröklött nyelv ürügyén

Boldogult emlékü Lenhossék Mihály professzor anatómiai előadásainak szövegtani jegyzete került elém a minap a fiókok rendetlen rendjéből: régi egyetemi naplóm. Benne az emberi testszövetek megannyi rajzolata: a sejtfalak, sejtnedvek, sejtmagok, a kövér zsírszövet, a bonyolult idegsejt, az egyszerűségükben is annyi titkot, örömet s veszedelmet rejtő vértestecskék, a millimikron csekélységű sejtpálcikák, laza hurkok, a felhám pikkelyeinek gyöngyházfény színei, az izom fibrillumainak cérnaszálai. A jegyzet egyik oldalán az öröklést hordozó kromoszómák képe, a páros testecskék, a gének, a petesejt, a tüsző.

Fülembe zsong még ma is a tantermi nyüzsgés, a suttogás, lábecsoszogás, füzetpapírosok csörgése, a zengő „éljen”, amivel minden professzort üdvözölni illett, és a szopora lábdobogás, jeléül annak, ha valami tetszett. A tantermi altiszt, Józsi bácsi, oly ünnepélyesen állt az alsó padosor szélén, készen arra, hogy krétával, szivaccsal, boncmintákkal szolgáljon, mintha maga is professzor lenne; szigorúbb tekintettel illette a zajongókat, mint maga a tanársegéd, aki viszont az ajtó mellett ült fehér köpenyében. Majd hirtelen elhalkul az a maradék nyüzsgés is, amely annyi ifjú ember között még a legtiszteltebb professzor jelenlétében is múlhatatlan, mert az ezüstszakállú tudós a hosszú mutatóbottal körülkeríti a csontszínű üvegtáblára rajzolt színes ábrákat, a kromoszómasejtek képét, és szól, kissé öblösen:

— Ez az örökségviselő. Ezekben a sejtekben szunnyad s várakozik egész életünk és az utánunk következőké: múltunk és jövődönk. Visszafelé sok százezer esztendővel és előre is az időben, amíg csak emberfajta él. A mákszem mikronnyi részében jó és rossz, háború és béke, egészség s betegség, siker és kudarc, fekete és fehér, szőke és barna, áldozatos édesanya és kegyetlen utód, gyatra falusi muzsikus és diadalmas hadvezér, tudós és gyengeelmű. Nagyapa és unoka. Maga a folyamatos emberi élet.

De tán eszembe sem jut ennek az anatómiai órának emléke, és a mindnyájunk számára oly drágáról, a magunk anyanyelvéről szólóan nem a gének és kromoszómák felől közeledem édesanyám emlékéhez — hogy a múlt idők burkából hámozzam ki az anyanyelvi tudat és a vele rezgő érzések titkait —,

ha nem függene össze ezzel a tudományos tanórával ama másik emlék is.

Lenhossék professzor ugyanis egy pillanatra megállott a beszédben. Végigfektette a hosszú, hajlékony nád vesszőt az asztalon, s így folytatta:

— Higgyék el, kérem, ezek a kromoszómák anyanyelvi örökségünkre is hatással vannak. Tudatunkra s ösztöneinkre.

És most hirtelen egy merész odalívvel megint pontosan új célba talált. Tudta, miért mondta ezt. Mert:

— Igen, anyanyelv; de nyelvhelyesség is — folytatta. — Sajnos, önök, kolléga urak, sokszor kerülnek ellentétbe még a legegyszerűbb nyelvtani szabályokkal vagy értelmezésekkel is. Orvosnak azonban helyesen beszélni kötelező! A tegnapi kollokviumon például három jelölt urat is figyelmeztettem, ne mondjon „egyelőre” helyett „egyenlőre”-t. Vegyük végre, kérem, tudomásul, hogy az „egyelőre” időhatározó, míg az „egyenlőre” módhatározó. Ha ez még mindig magasnak tűnne az urak előtt, akkor megmagyarázom, hogy az asztalos szokott *egyenlőre* fűrészelni két deszkút és egyenlő nagyságúra vágja az ügyes gazdaszöny is a szalonnadarabokat, ám ez még nem jár azzal, hogy az asztalos *egyelőre* össze is illeszti a deszkákat, vagy a háziasszony *egyelőre* meg is pirítaná a szalonnát.

Udvarias lábdobogás váltotta fel a figyelés csendjét, jeléül annak, hogy tetszett a professzori kitérő. Hogy az európai híru anatómus — akadémiai rangjához illően — időnként nyelvleckét adni sem sajnál a leendő doktoroknak, aznap tapasztaltuk először, de nem utójára. Aminthogy Vámosy Zoltán professzor, a gyógyszer-tan tanára is mindig megkövetelte a földrajzi tudást is; a kinin vegyjele vagy a tea alkalmazási módja mellé kinin meg a ceyloni tea útját is el kellett magyaráznunk, kikötőtől kikötőig.

— Nem szeretem az egyoldalú szaktudósokat — mondogatta, mert a „szakbarbár” kifejezés akkor még nem volt divatos —, az általános műveltség is számít valamit a pályán, jelölt úr!

Botor dolog lenne azt állítanom, hogy valamiféle korszakalkotó nyelvtani vagy örökléstan felfedezést teszek, amikor azt vallom, hogy az író egész életén át pontosan elhatárolható — szavakban, szövegekben, leleményekben, gondolati összetevőkben jól kimutatható — kétféle nyelvet használ: a régit, amelyet alig-eszmélő korából otthonról hozott magával, s az újat, a folyton változót, a korszerűt, amelyhez a maga leleménye is állandóan hozzátold valamit. Alkalmazója, azaz írója válogatja, mi módon, mely ízekkel keveri a kettőt; örök életű lesz-e — azaz eltart egy-kétszáz évig —, avagy még életében megöregszik, elkopik, avultta, olvashatatlanná válik a nyelve. Hasonlítsuk össze az elavult Jókai Miklóst a ma is könnyen olvasható Jókaiakkal, vagy éppen Vas Gerebent Mikszáthtal! Bizonyos azonban, hogy az illetén kusza nyelvi építménynek vasbeton alapja az otthonról öröklött édesanyai nyelv. És különös: minél inkább újítani, „cifrázni” akarjuk, annál inkább elavul. Minél tovább kitarunk a gyermekkori beszélt nyelv — tehát az édesanya nyelve — mellett, annál tovább tart s élvezhető az irodalmilag használt nyelv is. (Hogy kivétel is erősítse a szabályt, a máig tökéletesen modern Petőfi-nyelvezet nem Hruz Mária öröksége ugyan, ám az apa, a rokonság jelesül bírta a magyar nyelvet; nyelvi tudás tekintetében a környezet is jelentette Petőfi számára az édesanyát.)

De minden esetben az édesanyáé-e? Érthetjük képletesen. Néha az apáé is.

Jókai — hogy jeles példával éljek tovább is — akképp beszélt s írt, amiképp 1820 táján, tehát még az ő születése előtt Komáromban s általában a Csallóközben beszéltek. A nyelvi hatások iránt is erősen fogékony lévén azonban, a komáromi szólásmód mellett könnyen magába oldotta a pápai és kecskeméti idiomát is, a jurátusi latinsággal együtt. Mivel azonban első nevelőmestere maga az édesapa, Jókay József volt, feltételezhető, hogy a kis Jókai anyanyelve nagyrészt az apa

magyar nyelveként jelentkezett, ezt kapta ajándékkul az első iskolai klassziszba menet. Itt aztán — mint minden gyerekre — a környezet is erős hatással volt, de ez már csak az otthon tanult nyelvet gazdagítja tovább. Mikszáth írói nyelve lényegében az 1840-es évek köznapi beszédformájával indult, a Balassagyarmat környéki nép, a vidéki köznemesség, valamint a rimaszombati polgárság s a gömői kúriák kedélyesen évődő nyeivével ötvöződve. Ezzel élt oly remekül, hogy nyelvezete még ma is élőnek hat, máig sem avult, holott megannyi kortársa nyelvi frissesség tekintetében kidőlt mellőle. Legnagyobb nyelvművészi, Arany János a múlt század eleji Bihar gazdag, árnyalatos — és mindmáig példászerű — nyelvtől örökölte és őreá is hatott az édesapa; ám Aranyról is anyanyelvről szólunk, amely nyelv végül a környezet hatására virágzott ki oly ékessé. (A szókép nem botor: szoktunk virágzó nyelvről beszélni.) Arany kiművelt nyelve gyökereiben az 1820-as népnyelv, folytonos, tudatos gazdagítással, Tompa Mihály „alap”-beszédmódja borsodi eredetű, sárospataki tanultsággal s csak későn jött gömői beütéssel. (Bár Rimaszombatan született, gyermekkora a borsodi Igrichen töltötte.) A gyökerek „eredési ideje” Tompánál is a múlt század eleje. Ady úgy szólal meg, ahogyan édesanya a múlt század ötvenes-hatvanas éveiben beszélt. Móríc Zsigmond szintén a múlt század ötvenes-hatvanas éveinek nyelvét hallotta először, az édesanyák aligha szoktak változtatni a gyermekkorban tanult nyelvükön. A Móríc nyelve szatmári idióma. Tamási Áron még messzebből kapta anyanyelvét: a nagyanyák, nagypapák nyelvét örizte meg s adta tovább. Nem kétséges, hogy a vidéki gyermek a születése előtt harminc-negyven évvel beszélt nyelvet hallja először, azon nevelkedik. De, hogy pesti példával is éljek: Pesten született s ott nevelkedett anyai nagyapám, s nagyanyám Gömörben is az 1840-es, 50-es évek pesti magyar nyelvtől beszélt, kifogásatlanul. Számolni azonban németül számoltak. Gyermekük — hazafias okokból — csak magyarul tanulhattak. El is sajátították a legteljesebb rimaszombatizmust. Ezt tanultam meg én.

*

De most önéletrajzi visszaemlékezést írok és az édes anyanyelvnek magamra vonatkozó gyökereit ásogatnám. Ezt pedig aligha lehet ezernyi közbülső rezzenet nélkül cselekedni. Az édesanyára-apára való emlékezés — hálás gyereknél — egyetlen tisztá, folttalan, mély érzés. Így aztán hibátlanná lesz a velük kapcsolatos alaptudat is, az anyanyelvi örökség tudata. És ezzel együtt szorosán, soha szét nem választhatóan, egész életre szólón: a szülőföld szeretete. Bárhová vesse is a sors.

Menekülök a frázisoktól, de attól tartok, hogy amit itt leírtam, mégis közhelynek hat. Mégsem félek leírni a nagy közhelyet: *édesanya és szülőföld*. Hisz végül a festő is az alapszínekkel dolgozik, csak azokat tudja keverni. A zeneszerzőnek mindössze néhány oktávja, azon belül tizenkét, esetleg tizenhat hangja van. Ez a birtoka egy életen át.

Olvasva és írva egyre többet tűnődtem azon — elnézést az alanyiságért —, vajon milyen magyar nyelvet tanultam én?

Pontosan meg tudok felelni rá: azt, amelyet 1850—1880 között beszéltek Rimaszombatan. Azt tehát, amelyet édesanyám kicsi korában — 1880-ban született — otthon, iskolában, piacoszó pokorági kofákra fülelve, nemesradnóti Póság és Bodonok mesélő ajkán csüngve, tamásfalai meg várgedei tejszenének tejfőlés bögréiben kanalazva, a Rima partján játszva, a templomban misét hallgatva, a Mikszáth előtt is a példaképen tudós Fábry János tanóráin felelve. Ibosék varrodájában himzést tanulva, a városi kertész kislányával lepkét kergetve, az obásti barkók talpraesettségen mosolyogva, családai nyomdánk szerkesztőségi gyűléseinek szellemi sziporkált élvezve, kövér főzőasszonyok jóízű harsogását elzsongulva tanult s beszélt. Abban az időben — a múlt század végén s e század első negyedében —

csak az nem született „szombatyiasan” nálunk, aki nem ott született: a messziről odahelyezett állami tisztviselő, az Erdélyből, Szepességről, Debrecenből érkezett gimnáziumi tanár, a prelátus, az esperes, avagy valamely kereskedő-ember, aki alföldi tájakról jött föl Gömörbe szerencsét próbálni. De már a bennszülött — papi ember éppúgy, mint akára Rima parti csizmadia, a kádár, a szállodás, vagy a tanító, a malomszögi tímár, a Tompa utcai gombkötő, a fésűs, a földbirtokos és a végrehajtó, a toronyőr és a városi mérnök, a polgármester és a harangozó, sőt az alispán s a főispán is — társadalmi létra ide, vagy oda — azzal a kedves derűt keltő hangsúllyal, nyílt és zárt á-kkal, aó-kkal, ó-kkal beszélt, amelyet jófízlű ember az első szájnýtásra is pompásan el tudott különíteni a rozsnyaitól, a dobsinaitól, lonsoncától, csetnekitől, vagy akár a közeli tornaaljtól, salgótarjánitól, fülekitől is. Falura, kilométerre meg lehetett állapítani, melyik megyebizottsági tag mely völgyből kocsizott be, s a piacozó kofa Guszonáról érkezett-e, Vajda Pálék felől, avagy Nemesradnótról, Pósa Lajos falujából, netán Balogról — ahol „két ember sem tesz ki egy emberszámot” —, esetleg Szutorból, ahol még „közös a nadrág”. Végül aztán mindenkinek jótékonyan összekeveredtek egy sajátos dél-gömöri, rimaszombati idiómává, és az is eltanulta mihamar sajátos szójtésünket, aki Kecskeméten vagy Nagyváradon született, ha sorsa közénk vetette és hosszú időre nálunk maradt.

A falusiak azonban igencsak nem szerették, ha bárki csak palócnak merészelt nevezni őket s nem magyarnak. Mikszáth jó palócnak utódai erősen tiltakoztak mindenféle gyanúsítás ellen. Hiszen annak vették! „Vaörge-débe” vagy „Feledbe” akár verekedni is tudtak volna a sértés miatt. Ezt, ártatlanul s jóhiszeműen a gedei vár alatt egyszer csaknem megszenvedtem magam is. Ha pedig már semmiképp sem moshatták le magukról a palóc nevezetet — kárörvendve a szomszéd falura fogták. „A geszteteiek a palócok, nem mink!” — magyarázták Serkén.

Csak a simonyiak, a darnyaiak, bástiaik s almagyiak vallották az ősi származást. De akkor sem a palócot, hanem:

— Barkók vagyunk mi, kérem, nem holmi palócok!

Hát még a radnótiak a Balog völgyében! A Pósa, Vargák, Bodonok, az armalista nemesek. A nemességét 1660 táján kapták a bécsi királytól. Húsvétkor a kutyabórt szitára tették ki, hadd száradjon a napon, nehogy a penész egye, nedvesség lágyítsa a Hadak lábájában!

„Gyüker” volt valamennyi a maga fészkeben, nem holmi „gyütt-ment!”

Gyüker voltunkra mindenkor büszkén hivatkoztunk. Címertelennek címere, fátlannak a családfája volt a gyükeri lét. Szabó Kata nénem, vagy Patay-Szabó Jóska bátyám meg éppen olyan gyüker, alapgyüker, hogy tán még a kálvinista hitet is hamarabb vették föl a Rima partján, mint ahogy azt Kálvin János megalapította volt Genf városában. Meg is verekedtek érte némely évtizedekben városom ősei: Mária Terézia királynő ítélobírái lehetnek rá a tanúk. Még mongolvágású szemüek, kiálló pofacsontjuk is megvolt az ősi gyükeriséghez. S illetően típusban ritkán láttam szebbet, Európához simulóbbat, mint Szabó Kata nénem. Az ősök nyilván Ákos vagy Huba törzsfővel együtt származtak Gömör-Kishontba. ásták a gypüt Rozsnyónál, hogy át ne csapjon Gömörbe a lengyel. Ámbár az is lehet, hogy az ősapát a tatárok hagyták itt. Ha ugyan nem a törökök...

Ezt a „gyüker-nyelvet” hallottam dallani gyermekkoromban. Andalítóan hangzott, nyelvtanilag is helyes volt. A „suk-sük”-nyelvet én tisztességes rimaszombati polgár szájából akkor nem hallottam; újabb keletű, csúnyán tapadó honi vétek ez gyükeri nyelvezünk ellen is, mint ahogy a pesti utca bogáncként ragadó szöszzeit, kiszólásait tüneményes gyorsasággal viszi szét a szél, a határonkon túlra is. Egy-két hónapos vagy éves kiséssel a pesti szlengeket a Rima partján is megtalálom.

A múlt századbéli, valódi gyüker-nyelv grammatikája, szófűzése helyes volt, szabato, izes. Sok tájszóval, eredeti kifejezéssel keveredett. Ragjait néha ugyan cserélték, a kettős mássalhangzóval sem békült ki mindig a gyüker; „mássalhangzó”-t mondott, viszont az elemi „ellemi”-vé dagadt, vegytisztasága azonban — amit a régiektől örököltünk — kristály maradt. A mondatok leleményessége, a gondolatok ötletessége nem is kellett, hogy eredeti legyen; a beszéd sava-borsa ott élt a levegőben, szállongott szinte, s mindenki szípanthatott belőle, válhatott rimaszombati vele. Ragadt a kiejtés helyi zamata mindenkire, a tréfás szófűzés éppúgy, mint a mindenki nyelve hegény folyton ott ingerkedő gyengéd csúfolódási szándék, a telitalálatos bökvers, a soha le nem mosható ragadvány-név. Egy-egy elszólásból, félresikerült tettekből, hibás lépésből mindhalálig fénylő, avagy sötétlő pecsét lett. Apró, csúfondáros, ötletes versikék hallásával nőttünk föl. Az édes anyanyelv fogalmi körét, alkalmazási lehetőségét ez még tágabbra nyitotta.

Mert nem kímélte önmagát sem az igazi gyüker. Mondjam, hogy emelkedett gondolkodásmódra is vallott — kispolgári kicsinyessége ellenére is —, amikor önnön városára saját maga költött rigmust? Hiába próbálták a gyüker országszerte bosszantani a jól ismert bökessel, mondván „Batyiba — hintóba jár a liba!” — mi csak mosolyogtunk rajta. S hiába ingereltek a város nevének fokozásával: „Hová való kend? — Batyiba! — Milyen Batyiba? — Szombatyiba! — És milyen Szombatyiba? — Hát Rimaszombatyiba!” Ez is tetszett nekünk; jólesett; hízelgett vele a szomszédtság. Igazi rimaszombati embert, gyükeret maradtunk — (mert már egyre kevesebben vannak!) — aligha lehetett ilyen mókákkal megbosszantani. Hálásan mosolyogtunk érte s mosolyogtunk ma is, azért hogy észrevettek. Bár még minél többen mondanák! Minél többen hallanak!

Erkeztek az idők folyamán nem-gyükeresek is, akik azonban hamar beleszoktak a város polgári rendjébe, beházasodtak, adót fizettek, tisztségeket kaptak, dolgoztak, építkeztek s második nemzedékükben maguk is gyükereknek nevezettek. Ámde, bármely igyekvéssel pengették is le a városi pótdadót, az első generáció nem menekülhetett, a vereszetet megköltötték rájuk is:

Sirmajzer, Rómajzer, Lenner postamester,
Hepka, Repka, Hudoba, Krik,
Az öreg Findura, Burszky, meg a fia:
Mind a három csizmadia.

A Bach-korszak sodorta őket a gyüker-városba, a rigmust a postakürt dallamára énekeltek. Maguk az érdekeltek is! De az öreg Findura fia már Farkasfalvy Imre néven a város jeles életirója. Burszkyék is megmódosítottak, a gyükeriség elismerésével azonban az unokák nemzedékéig kellett várniok. De a dal, amelyet rájuk költöttek, megtartó, egybefogó kerítés is volt ugyanakkor.

Ha rokonságom olykor „felment” Pestre családlátogatóba, avagy baráti körben ült meg Szegeden, Zalában, körülverték őket és óraszám beszélgették, mint mesélő nagyanyót az unokák. Búvóletben hallgatták a gömöri szót, a rimaszombati anyanyelvet, amely oly édes vegyülete volt a palócnak, a Jókain nevelődött magyarnak, a barkó izességnek, a nyusztjai akcentusnak, hogy amikor a pestiek, szegediek, zalaiak hallgatták: színházi előadás-ként élvezték.

S volt egy bizonyító aduja is rokonságomnak:

— Mikszáth élete végéig palócosan beszélt, soha nem felejtette el. Rimaszombatban tanulta.

Ami félig-meddig igaz is. Hiszen kissé Mikszáthot is magunkénak tudjuk. Tompa Mihályt teljesen, bár gyermekként Borsodban élt, de Pósa Lajost is, hiszen ő is „nálunk” járt a ki a gimnáziumot.

Három nemzedék nőtt föl akkortájt Jókai regényein. Édesanyám talán kívülről tudta

mindet. A századforduló éveiben aztán átváltak más írókra is. A férfiak Mikszáthra, a női olvasók — ha nem Beniczky Bajza Lenkénél és Ohnet Györgynél ragadtak meg — Szomaházy Istvánra, Gárdonyira, Herczeg Ferencre kapcsolak. Ennek ellenére mégis Jókai igézetében búvóldótt az ország, ő tanította meg magyarul érezni, gondolkodni, olvasni az olvasásra hajlamosakat. Aki vershez hajlott, az Petőfi—Tompa—Arany triászát követően Tóth Kálmánon, Vajda Jánoson, főképp azonban Reviczky Gyulán, Endrődi Bélán, Ábrányi Emilen, Kiss Józsefen érzelt. A magát hivatalos palóc költőnek kikiáltott Lisznyay Damó Kálmán már kevesebb hatással volt palóc gyükeresűnkre. Sokan mosolyogtak rajta, nem volt hitele, művirágnak, túlzónak tartották.

Ha Jókai magyarul tanított meg érezni s olvasni egy országot, akkor a pesti népet magyarul beszélni, az országot szépen dalolni: Blaha Lujza.

Aki, persze, szintén Rimaszombatban született.

Illetve egy kis utcában, amely később sokáig Tompa Mihály nevével viselte, és ahol 1944-ig Tompa szülőháza is állott, tehát szinte szimbólumnak ható helyen, ott csomagolták pályába a vándortársulat tagjai. A kis Reindl Lujza ugyanis már a város kapui előtt, a színesek kocsján megszületett. Keresztszülei azonban tősgyökeres gömöriek voltak, a földbirtokos Darvasék. Így aztán gyüker lett nálunk Blaha Lujza is.

Úgy ragaszkodott hozzá a város — és ragaszkodik mindmáig az, aki tudja, ki volt Blaha Lujza —, mint Öreg-Komárom Lehár Ferenchez, holott tudnivaló, hogy Lehár is csak születni ment Komáromba, a világhír koszorú már másutt hullottak fejére.

Blaha Lujzának ma is van szobra Rimaszombatban. Ez kölcsönös vonzalom jele. Blaha Lujza is ragaszkodott városához. Büszke volt rá. Dicsősége teljében többször hívták vendégszerepelni őt a városatyák Gömör fővárosába s Blaha Lujza oly örömmel jött, mint aki nem pusztá véletlenségből pottyant oda, hanem egész fiatal korát a gyükeres között töltötte. Ő volt az egyedüli „gyütt-ment”, akit a gyükeres gyükernek ismertek el — de, persze ehhez először Blaha Lujza fényesen befulott pályája kellett.

Siheder újságíró koromban életem első két megszólaltatója Pósa Lajos özvegye és Blaha Lujza volt, Budapesten. Velük a „Gömör” című helyi újság számára beszélgettem, s még ma is torkomban érzem azt az izgatottságot — pedig ötvenöt éve már —, amellyel e két angylszelidség asszony ajtaján csöngettem. A Pósa Lajosnéval — a maga személyében is dalköltő és meseíró Andrassy Lidi nénemmel — való diskurzus még csak ment valahogy, hiszen szegől-végről rokonnak számított. Blaha Lujzánál azonban csaknem megakadtam. Pedig ő a rimaszombatiakat mindig szívére ölelte.

Nos, azon a szép nyári délelőttön fehér hajú, csipkés köntösű dáma, dédmama volt már Blaha Lujza. Egy évvel halála előtt. Fiatalos, bájos, közvetlen jelenség még akkor is. Szembe ültetett magával Erzsébet körüti otthonában. A falakon koszorúk, szalagok, fényképek, a vitrinekben jelmezek, legyezők, színházi ékszerek, színlapok, festmények, diadal-

jelek. A sarokban cimbalom. Az egész laká egy népszínmű díszletére emlékeztetett. Az erkélyajtó előtt külön kis ajtó is lengett még a szobában, zöldre festett, virágos léckapu. Finum Rózi udvarának ajtaját kellett kinyitnia annak, aki a szalonból az erkélyre lépett. Színházi díszletet közt élt. Ha kiült az erkélyre halványlila ruhájában, a Nemzeti Színházra, az egykori Népszínházra, dicsősége színhelyére látott.

A cukorbaba Splényi báróné — mert ekkor már rég a bárónéi rangot viselte, nem sok haszna volt belőle — kedves közvetlenségével zavarba hozott. Sose hittem volna: ilyen híresség büszke lehet arra, hogy Rimaszomban pólyázták be először. Közös szülővárosunkra hivatkoztam zavartan. Mosolygott:

— *Tompa Mihály, Hatvani István, Ferenczy István szülővárosára ne lehetnék büszke?*

Attól tartottam, észreveszi s menten ki is neveti Rima-parti akcentusomat, hiszen pesti rokonságom rögtön mosolyra gerjedt, ha meghallott beszélni. Minden igyekezetemmel pesti á-kra és pesti é-kre, előkelően hangzó ó-kra nyílt a szám, így aztán az interjúra szánt időnek fele az önmagammal vívott nyelvtani és kiejtésbeli küzdelem jegyében telt el, nehogy e szent falak között palócosan visszhangozzanak mondataim. Jó füle volt azonban Blaha Lujzának! Hamar észrevette gyöker-voltom benső tusakodását s finoman így feddett:

— Miért igyekszik oly hévvel megszabadulni, kedves öcsémuram ettől a gömöri akszántól? Nemhogy örülne neki. Ápolja csak, őrizze, frissen. Dicsékedjék vele.

Fellélegzettem, nekiszabadultan folytattam tovább; ajkamat nem kellett illesztgetnem-rakosgatnom, kerekítenem a divatos pesti beszéd érdekében, és ő, hogy még eredményesebben bátorítson, hunyorított egyet kedvesen:

— Mert tudom ám, hogy Batyiba hintóba jár a liba.

Úgy mondta, gömöriesen, nógrádiásan.

De azért hiába biztatott a drága Blaha Lujza a nyelvi örökség megőrzésére, csak elveszítettem bizony. Nyári vakáción aztán még is kaptam a gyökerektől:

— De hamar megtanúta afektaólnyi!

Néha azonban mégiscsak visszacsúszik hozzám a Blaha Lujzától biztatott édes hazai akszán, akaratlanul. A múlt nyáron. Salgó vára alatt, amikor egyszerre két lepkét borítottam le sapkámal, így kiáltottam:

— Paórhoával fogtam.

Mintha édes gyerekkori ízek csurrantak volna végig ajkamon. Estig elmulattunk rajta.

*

Hadd kanyarodjam vissza édes anyanyelvemre.

Tudom s vallom, hogy beszédem ízét s a bennem élő nyelvi tudatot, a grammatikai gondolkodásmódot, az édesanyától tanultat s amely éppúgy jelenti életemet, mint anatómiai s biológiai létem, a száz esztendővel előtti Gömörből és Kishontból hoztam magammal. Abból az időből, amikor még nem is éltem. A hosszú lánc egyik szemét adták kezembe, nyújtsam bátran tovább. Úgy nőtem bele ebbe a nyelvbe, mint virág a mezőbe, fa az erdőbe, ez lett az életem, az oxigénem. Édesanyám is úgy tanulta azoktól, akik a még öregebbektől örökölték. Valahányszor hazatárazom Gömörbe s a közvetlen rokonsággal értek szót, ugyanazok a régi szófordulatok, a kifejezéseknek, nyelvi ötleteknek változatlan színeképe, eredetisége, hangzásmódjai fogadnak, mint amelyeknek múltból érkező hangjait édesanyám emléke bennem mindmáig hirdeti még.

Csak tartson sokáig!

De miért ne tartana, amikor még a töltött káposzta, kapros túrós lepény, a töpörtyűs pogácsa, a májas hurka, a lángos, a leves íze is ugyanaz, ahogyan azt az egész város főzete akár száz esztendővel ezelőtt is.

A recept változatlan.

Édes szülővárosban, édes ízekkel édes anyanyelv.

Csak sokáig tartson!

Szombathy Viktor

Válasz

egy leendő lokálpatriótának

Néhány évvel ezelőtt, ifjonti lelkesedéssel, azt is mondhatnám rajongó lokálpatriotizmussal [ami azóta szelídült ugyan, de józan(abb) szemléletem mellett is megmaradt], azt találtam leírni, hogy Salgótarjában — más vidéki városokkal összehasonlítva — a város területéhez mérten a legtöbb szobor található. A büszkélkedő mondatot tartalmazó írást a *Salgótarjáni Műsorfüzet* című havi kiadvány szerkesztői nagy meglepetésemre — újra közzölték. Rövid és nem hibátlan írásomat azóta már magam sem vállalnám, különösen stiláris okok miatt. A lényegével viszont, a várost mint építészeti együttest szerető elfogultságaival ma is rokonszenvezek. Ezért olvastam rossz szájjal egy nem túl régi salgótarjáni lakos levelét, aki a másodközlést használta alkalomul, hogy az enyémével szöges ellentétben álló véleményének hangot adjon. Természetesen nem az volt a kellemetlen, hogy velem nem ért egyet. Levelének azokon a mondataim még mulattam is, amelyekben kifigurázta stiláris hevületemet, amellyel sajátos esztétikai és kulturális fokmérővé avatom a város területének és a szobrok számának arányát. Íróniágja mégsem volt következetes. Magával szemben elnézőbb volt. Emígyen összegezte benyomását és véleményét: „1977 februárjában költöztem a városba, s elsődleges következtetésem a városképről az volt: művészeti, esztétikai képe szegényes, éppen a kedves szobor miatt.”

Ezután kezdhethénk a kötélhúzást, amelyben az lenne a tét, hogy tehát mégis esztétikai fokmérő-e a szobrok száma, vagy nem. Ne legyünk kicsinyesek, nézzük a kérdés egészét, amint — gondolom — az a levélírónak is szándékában volt.

Azt kell mondjam, megértem vitapartnerem csalódását. Nem tudom, honnan költözött Salgótarjába, de abban bizonyos vagyok, hogy várakozással készült a várossal való találkozásra. Sokat, nagyon sokat várt. Mert nincs város, amit annyira dicsértek volna a tömegkommunikációs eszközök, mint Salgótarjánt. Úgy lát-szik, mostanában jött el a böjtje a dicshimnuszoknak. Egyre többen ki akarják mondani, hogy meztelen király — azaz, hogy nincs miről áradozni.

Áradozni valóban fölösleges. Önkéntelenül is ellenérzéseket szül sokakban. De ne essünk a másik végletbe sem. Ne kisebbsít-sük a meglévőt. Van egy városközpont, amilyenre — sajnos — nincs példa mai városépítész-tünkben. Próbáljuk végre ezt érdemben megítélni. Ne növezzük világvárossá. Két tucat épületet ítéljünk meg az építőművészet szempontjai szerint. Kedves levélírómnak is csak ezt tudom ajánlani. Mert épületek bizonyos együttesét nem a szobrok és a többi társművészet avatnak esztétikumá, hanem az építészetben magában meglévő sajátosságok.

Nem a tekintély miatt, hanem a világos beszédért idézem Mácza Jánost (bár másokat is idézhet-nék): „Az építőművész úgy alkotja meg művét, hogy az építés alapjaiból következő és az építészeti funkció által felvetett minden feladatot megoldjon. Mindezzel együtt, tanulmányozza az építészeti objektum szerepét, értelmét, jelentését az adott társadalom életében, maga elé tűzi az objektum tartalmának szemléletes művészi formában való kifejezését is. Feladatát tehát reális racionális, építőipari alapon és eszmei-művészi alapon oldja meg.

A művészet nem járuléka az építészetnek — hanem egységben formálódik vele.” Hogy mennyire így van, azt könyvnyi terjedelemben lehetne bizonygatni — éppen a salgótarjáni városközpont példáján. Pogány Frigyes *Salgótarján* című könyve az első, de bizonyára nem az utolsó kísérlet ennek igazolására.

Ezek után talán megalapozottnak tűnik a kijelentés, hogy a városközpont nem igényel több szobrot, vagy egyéb külső dekorációt, mert már így is esztétikai egész, meghatározható eszmei-ideológiai tartalmakkal.

Persze a városlakó nem úgy szemléli városát, mint egy festményt. Általában nem a tudatos műélvezés fókán teszi magáévá az építőművészet értékeit, hanem mindenekelőtt használja és észleli, ahogy Walter Benjámín rámutatott. A befogadásnak ez a foka azonban nem lebecsülendő. Walter Benjámín így folytatja: „a történelem fordulópontjain az emberi észlelőapparátus elé kitűzött feladatok egyáltalán nem oldhatók meg a pusztá optika, tehát a kontempláció útján. Lasacsacsán, a taktillis recepció irányításával, a megszokás által oldják meg őket.” Hasznos, ha olykor benyomásaink és ellenérzéseink világából ilyen távlatokba tudjuk emelni szemléletünket. Abban mégis egyetérték a levélíróval, hogy a város más pontjain valóban lenne hely újabb köztéri alkotások elhelyezésére. Remélni lehet, hogy a jelenlegi helyzet hamarosan megváltozik, és újból folyamatossá válik a murális alkotások számának gyarapítása.

Engedje meg a kedves levélíró, hogy figyelmét arra is felhívjam, az építőművészetnek is van egy dimenziója, ami óvatosságra int a pillanatnyi benyomásokkal szemben. Ez pedig az idő. Akármilyen furcsa is, az építészet nem csupán térben, hanem időben is realizálódik.

Engem sokkal inkább az izgat, amit Vadas József tett szóvá az *Élet és Irodalomban*: a városközpont épületeit egyre jobban belepi a kosz. No meg az, amitől a téren bukácsolva naponta tartok: az egyre gödrösebbé váló, tökéletlen burkolat alól elő fog bukkanni az eredeti talajréteg, a sárga agyag. De ez már nem tárgya a levélíró és a magam véleménykülönbségének. Vagy mégis?

Pál József